

KNJIŽEVNICE S SLOVENSKEGA ZAHODA

Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem. Trst: Mladika in Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm, 2017. 316 str.

Večina od kar devetindvajsetih prispevkov iz obsežnega zbornika *Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem* je bila predstavljena na 26. Primorskih slovenističnih dnevih, ki so potekali 5. in 6. maja 2016 na Opčinah pri Trstu. Med avtorji prispevkov je dvaindvajset avtoric in šest avtorjev.

Izid zbornika je posvečen 150-letnici rojstva Marice Nadlišek Bartol (hkrati je bila lani tudi 100-letnica njene smrti), prve primorske pisateljice in prve urednice prvega slovenskega ženskega časopisa *Slovenka*. Njena ponosna, odločna drža in pogled na fotografiji, na kateri je s knjigo v roki in knjižno omaro v ozadju, na naslovnici zbornika opozarja na tradicijo ženske literarne ustvarjalnosti na Primorskem.

Po uvodnih razmišljanjih urednice zbornika Marije Pirjevec in zgodovinarke Marte Verginella o težavnem vpisovanju žensk v javni prostor, kakršnega predstavlja tudi prostor literarnih objav, so prispevki, razdeljeni v dva dela. Obsežnejši prvi del je namenjen primorskim literarnim ustvarjalkam od druge polovice 20. stoletja do današnjih dni. V drugem delu pa so obravnavane starejše književnice tega prostora, ko je bila celotna Primorska sprva del Avstro-Ogrske, kasneje Italije, čeprav je v tem času, kot v uvodnem prispevku opozarja že Marija Pirjevec, zaradi fašizma marsikatera avtorica, enako kot njihovi kolegi, zapustila Primorsko.

Zbornik zaključuje nekaj preglednih prispevkov. Najprej sta to prikaza ženske ustvarjalnosti med knjižnimi izdajami dveh pomembnih slovenskih založb v Italiji. Za Mladiko ga je pripravila njena urednica Nadia Roncelli, in sicer tako, da jih je razvrstila med avtorice samostojnih literarnih del, avtorice spremnih besed, literarnih študij in esejev ter avtorice neliterarnih del. Glede Založništva tržaškega tiska pa je Martina Kafol ugotovila, da je število avtoric v primerjavi s številom avtorjev, ki so objavljali pri tej založbi, nižje od tretjine (na tem mestu je zapisala »moških avtorjev«, malo više pa »ženskih avtoric«, kar sta seveda tautologiji, a v tem primeru vsaj enakovredno pripisani obema spoloma, običajno le ženskemu). Ob tem Martina Kafol dodaja, da bi bilo zanimivo opraviti raziskavo o izposojenosti oziroma prodaji njihovih knjig, kar bi povedalo več kot navedene številke in bi avtoricam podelilo drugačno vrednost in pomen.

Zbornik se zaključuje z obsežno bibliografijo slovenskih književnic iz Italije, razvrščenih na tržaške, goriške in videmske, ki jo je po razstavi teh del v Narodni in študijski knjižnici v Trstu ob primorskih slovenističnih dnevih na Občinah 2016 zapisala Ksenija Majovski. Ta bibliografija bo gotovo v pomoč slehernemu raziskovalcu ali raziskovalki te tematike ter spodbuda za bralce in bralke. Tudi drugi prispevki v zborniku vabijo k odkrivanju ženske literarne ustvarjalnosti, in to skoraj izključno slovenskih književnic s prostora današnje Italije.

Čeprav zbornik z naslovom objublja širšo prostorsko umestitev ustvarjalk – s celotne Primorske, gre pravzaprav za avtorice s prostora, ki je po 2. vojni ostal izven jugoslovanskih in kasneje slovenskih meja kot t. i. zamejstvo. Izven tega prostora je med književnicami iz zbornika ustvarjala le izseljenka Ana Praček Krasna, ki je glavnino pripovednih in pesniških del – v zborniku jih obsežno predstavlja Ivana Slamič – ustvarila izven domače Vipavske, v Ameriki. Deloma sodi v ta okvir tudi ustvarjanje Neve Rudolf, ki ga je predstavila Jasna Čebtron, saj je književnica avstralske motive vključila v pesniško zbirko *Južni križ*, izdano po vrnitvi leta 1958 v Trstu, in zbirko črtic Čisto malo ljubezni, ki je izšla istega leta v Buenos Airesu.

Manjši del osrednjih prispevkov v zborniku je namenjen starejšim ustvarjalkam. Vlasta Polojaz je odnos med Vladimirjem Bartolom in njegovo mamo Marico Nadlišek Bartol obravnavala psihoanalitično in na osnovi avtobiografij obeh pisateljcev ter izrazila domnevo, da je bil odnos matere do njenih otrok, ne le Vladimirja, preplavljen z mnogimi čustvi, vključno z veliko jeze, ki je bila posledica njene razdvojenosti med sanjami in po poroki izgubljenim pomembnim življenjem v javnosti ter brezpomembno vsakdanjostjo, del katere so bili tudi otroci.

Vladka Tucovič je opozorila na pomen Trsta za literaturo Zofke Kveder, čeprav je v njem leta 1899 preživela samo pol leta, stara komaj enaindvajset let. Vendar je že leto pred tem v *Slovenki* objavila svojo prvo črtico Kapčev stric, tržaški motivi pa se kažejo tudi v novelah *Telegrafistka* in *Paolo*, zbirki kratke proze *Misterij žene* ter romanih *Nada* in *Njeno življenje*.

Z narečno poezijo pesnice Marije Mijot se ukvarjata prispevka Karin Marc Bratina, ki jo zanima vključevanje slikovite narečne frazeologije, in Jadranke Cergol, ki je opozorila, da je pesnica leta 1962, ko je izdala prvo zbirko *Souze jn smeh*, orala ledino slovenskega narečnega pesništva, pobude za to pa dobila iz italijanskega kulturnega prostora.

Zoltan Jan se ukvarja z recepcijo pesnice Ljubke Šorli med Italijani in ugotavlja njeno pomembno mesto v italijanskem goriškem prostoru, a tudi širše, ob tem pa opozarja, da italijanski prostor v nasprotju s slovenskim ne čuti zadrege ob pesnici, ki je povezovala antifašizem in religioznost. Povezavo pesničinega življenja z njenim pesništvom obnovi Janez Povše.

Veliko več avtoric je obravnavanih v prvem delu zbornika. Štirje prispevki prinašajo panoramski razgled na tržaško žensko literarno pokrajino. Vilma Purič predstavlja sodobne slovenske tržaške pesnice, Loredana Umek pa pisateljice. Zanimivo, a glede na tematiko zbornika verjetno logično je, da se prispevka obeh ukvarjata s prostorom in njegovim preseganjem. V primeru pesnic je to »zavezanost prostoru in iskanje notranje prostosti«, pri pisateljicah pa »prestopanje prostorskih mej«. Prav prostor, in sicer Trst, je opazovalno izhodišče prispevka Katje Mihurko Poniž, ob katerem pokaže na pripovedna besedila tako prvih kot sodobnih tržaških in tudi nekaterih drugih slovenskih pisateljic, ki so v svojih delih tematizirale to mesto. Četrty panoramski pregled je opravila Majda Artač Sturman, ki je kot svojevrsten fenomen predstavila sodobno žensko literarno kritiko na Tržaškem. Pri tem je nekoliko kritično zapisala: »Sodobna literarna kritika je na Tržaškem ženska: kritika in esejistika, ki s svojo pronicljivostjo in tehtnostjo vidno pripomoreta k uveljavljanju t. i. »moške« literature.« Prav s tem zbornikom in še prej simpozijem na Občinah so raziskovalke (ob raziskovalcih seveda) usmerile svojo pozornost na literaturo svojih literarnih kolegic tudi zato, da pripomorejo k njihovi uveljavitvi in poudarijo njihov pomen. Mislim, da bi glede na bogato vsebino tega zbornika to morale uspeti. Majda

Artač Sturman, tudi sama pesnica in upokojena srednješolska profesorica, je opozorila še na pomembno vlogo profesorice, ki se na Tržaškem ukvarjajo z literarno kritiko in publicistiko. Tudi ta zbornik so v veliki meri ustvarile srednješolske profesorice z obeh strani meje.

Raziskave in predstavitve pa so v zborniku namenjene še posameznim književnicam. Ivan Verč o jeziku romana Ivanke Hergold *Nož in jabolko* ugotavlja, da je njegova neposredna referenčnost na dogajalni prostor, to je slovenski Trst, komaj opazna, ga pa določajo poleg standardne slovenščine še mnogi jezikovni registri, »večplastni jezikovni konglomerat«, v katerega je avtentično vpeto tako čustveno kot predmetno doživljanje. Irena Novak Popov natančno obravnava obe pesniški zbirki Alenke Rebula Tuta in o prvi ugotavlja, da se »giblje med nasiljem in neizprosnim kljubovanjem«, o drugi pa, da »poudarja katarzo in ljubezen«, pri obeh pa prepozna velike estetske, spoznavne in etične kvalitete. Denis Poniž v biografskem romanu Bogomile Kravos *Zgodba mojega očeta* vidi primer literature, v kateri otroci zaradi partnerskega odnosa s starši te ugledajo v objektivni luči in lahko oblikujejo celovite spominske zapise, ob katerih se od staršev učijo. V primeru tega romana gre za lekcijo, kako pomembno je, da se »vedno ravnaš skladno s svojimi načeli in prepričanji«. Jožeta Horvata ob branju romana Burjin čas Vilme Purič zanima odnos literarnih oseb do prostora in narave, ob čemer ugotavlja, da sta v tem vojnem romanu to pomembni, komplementarni kategoriji. Vita Žerjal Pavlin v pesniškem opusu Irene Žerjal razkrivam pogoste ciklične povezave med pesmimi in večdelne lirske pesnitve, kar povežujem z njihovo modernistično odprtostjo. Tatjana Rojc se je pri predstavitvi Zore Tavčar ustavila predvsem pri njeni pesniški zbirki *Žarenje* iz leta 2008, ki prinaša pesmi od 1947, ter ob noveli *Tristan in Izolda*. Bogomila Kravos ne obravnava književnice v pravem pomenu besede, čeprav je njena portretiranka Tržačanka Lelja Rehar Sancin izdala tudi zbirko portretov primorskih osebnosti *Nojevo pero*, prevajala in prirejala dramska ter prozna dela, a najpomembnejši del njenega delovanja je razmišljanje in raziskovanje jezikovnega stanja slovenščine med večinsko italijanščino. Adrijan Pahor obravnava pesnico Bruno Marijo Pertot, ki je v javnost stopila leta 1961 z zbirko *Moja pomlad*, o kateri piše, da v njej ni niti za ta čas značilnih pesniških inovacij niti uveljavljenih zamejskih tem, temveč pesnica – kot tudi v kasnejših pesmih – prinaša »optimistično, pozitivno življenjsko filozofijo vztrajanja, samopremagovanja, preseganja, iskanja lepega, idiličnega, duhovnega, transcendentnega.« Maja Smotlak se je osredotočila na prevladujoče ženske like v pripovedništvu Jasne Jurečič in ugotovila, da je kljub pisateljičinim feminističnim sporočilom njihova aktivnost neuspešna, zato ta proza odpira »vprašanje o razmerju med sodobno deklarirano in dejansko enakopravnostjo žensk«. Pripovedništvo Eveline Umek obravnava dva prispevka. Olga Lupinc po predstavitvi njene romaneskne pripovedi o Marici Nadlišek Bartol, avtobiografske zbirke *Mandrija in druge zgodbe* ter njenih štirih romanov sklene z ugotovitvijo, da zna pisateljica »vedno pogledati resnici v oči«. Kot ugotavlja Marija Cenda, eno od teh resnic, in sicer »čutenje osebe, ki je nezavedoma, pod pritiskom družinskega in družbenega okolja izbrisala iz svoje osebnosti del svoje identitete, vendar tega ne obžaluje in ne skuša popraviti«, »brez predsodkov in moraliziranja«, čeprav je izbrisana identiteta slovenska, pisateljica predstavlja v romanu *Frizerka* iz leta 2005. Zbornični prispevek, ki ga na Opčinah nismo slišali, je pripravila Marija Pirjavec o pesniškem prvencu Marije Kostnapfel *Pesmi*, ki je izšel jeseni 2016, torej že po simpoziju, in za katero je pesnica prejela nagrado Vstajenje. Njen pesniški jezik je »izrazito oseben, saj izstopa iz privajenih besednih klišejev, je jezik posebne pomenske gostote in hkrati jezik nepredvidenega«, njena osrednja tema pa je eksistencialna, »občutek praznote in notranje nemoči«, s čimer odstopa od prevladujočih značilnosti slovenske poezije sredozemskega sveta.

Čprav so v zborniku objavljeni prispevki različnega obsega, pa večinoma prinašajo pomembne oznake in poglede na posamezna dela, v nekaterih so z različnimi metodološkimi orodji analizirani zanimivi vidiki obravnavane literature, kar kaže na njeno bogastvo. Zbornik tako omogoča afirmacijo literarne in druge kulturne ustvarjalnosti primorskih žensk, predvsem tistih, ki so po drugi svetovni vojni postale manjšinke v večinski italijanski kulturi, ločene, a tudi povezane z večinsko slovensko literaturo onkraj meje. Tudi s tem zbornikom naj postanejo njen enakovredni del, ne pa kot »drugi spol« oz. »zamejke« obstranke na kvadrat.

Vita Žerjal Pavlin

Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, Ljubljana
vita.zerjal-pavlin@guest.arnes.si